

THEMATISCH TOEZICHT

**TOEZICHTRAPPORT EN VISITATIE DOOR HET
CONTROLEORGAAN OP DE POLITIONELE
INFORMATIE MET BETREKKING TOT HET OPNEMEN
EN/OF BELUISTEREN DOOR DE POLITIE VAN HET
VERTROUWELIJK OVERLEG TUSSEN DE VERDACHTE
EN DE ADVOCaat**

Referte: DIO21002

**CONTROLEORGAAN OP DE
POLITIONELE INFORMATIE**

INHOUDSOPGAVE

De bevoegdheden van het Controleorgaan op de politionele informatie	3
1. INLEIDING	4
2. OPZET EN METHODOLOGIE	4
2.1. Opzet van het onderzoek	4
2. De Onderzoeksmethode	5
2.2.1. De algemene vragenlijst	6
2.2.2. Scenario's en sleutels	7
2.2.3. Toekennen van een waardecijfer	7
2.2.4. Selectie van te bezoeken politie-entiteiten en de steekproef	7
2.2.5. Rapportering	8
3. HET JURISCH KADER	9
3.1. Het Vertrouwelijk overleg ('Salduz-regeling')	9
3.2. De COL 8/2011 versie 29 november 2017	9
3.3. Het gebruik camera's in het raam van de algemene politiebevoegdheden	10
3.4. Audiovisuele opname van een verhoor in het raam van het wetboek van Strafvordering	10
3.5. Afstand van bijstand van een advocaat: waarborging van de rechten van de verdediging	11
4. ONDERZOEKSBEVINDINGEN	11
4.1 Cijfermatige weergave van de antwoorden op de algemene vragenlijst	11
4.2. De vaststellingen bij de geselecteerde politie-entiteiten	13
4.2.1. Algemeen	13
4.2.2. Filmen omwille van de veiligheid	13
4.2.3. Het risico van het dubbel gebruik van het lokaal	14
4.2.4. Transparantie	14
5. BESCHOUWINGEN	15
6. CONCLUSIE	18
7. AANBEVELING	19
BIJLAGE	20

De bevoegdheden van het Controleorgaan op de politionele informatie

De wet van 30 juli 2018 betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens (WGB)¹ heeft het Controleorgaan hervormd tot onder meer een volwaardige toezichthoudende autoriteit, bovenop de bestaande controlerende bevoegdheden inzake politionele informatiehuishouding zoals voorzien in de Wet van 5 augustus 1992 op het Politieambt (WPA). In artikel 71 § 1 en de titels 2 en 7 WGB worden de opdrachten en de bevoegdheden van het COC omschreven. Daarin wordt tevens verwezen naar de controleopdrachten vervat in de artikelen 44/1 tot en met 44/11/14 WPA inzake de informatiehuishouding van de politiediensten. Op die manier heeft het Controleorgaan een toezichthoudende en een controlerende opdracht. Dit betekent dat, naast privacy en gegevensbescherming, het COC ook aandacht heeft voor elementen als efficiëntie en effectiviteit van de informatiehuishouding en het politietoetreden. Het COC heeft op grond van bovenstaande regelgeving derhalve een algemene toezichtsbevoegdheid op alle operationele en niet operationele (persoons)gegevensverwerkingen door de GPI².

Het Controleorgaan is bevoegd voor de politiediensten³, de Algemene inspectie van de federale en lokale politie (AIG)⁴ en de Passagiersinformatie-eenheid (PIE)⁵. De toezichtbevoegdheid van het Controleorgaan, wat betreft de politiediensten, omvat zoals gezegd zowel de operationele als niet-operationele verwerkingsactiviteiten⁶.

Wat de controleopdracht betreft, is het Controleorgaan belast met de controle van de verwerking van de informatie en de gegevens bedoeld in artikel 44/1 WPA, met inbegrip van deze ingevoegd in de gegevensbanken bedoeld in artikel 44/2 en elke andere opdracht die haar door of krachtens andere wetten wordt verleend.

In dit raam gaat het COC over tot vaststellingen, en kan het overgaan tot verzoeken, aanbevelingen, en corrigerende maatregelen (met dwingend karakter) als *ultimum remedium* indien het COC inbreuken vaststelt op wetten en reglementen.

Het Controleorgaan is in het bijzonder belast met de controle van de naleving van de regels inzake de rechtstreekse toegang tot de Algemene Nationale Gegevensbank (ANG) en de rechtstreekse bevraging ervan, alsook van de naleving

¹ BS, 5 september 2018. Deze wet bevat tevens bepalingen die uitvoering geven aan Verordening (EU) 2016/679 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van de Richtlijn 95/46/EG (algemene verordening gegevensbescherming), hierna de AVG, en de Richtlijn (EU) 2016/680 van het Europees Parlement en de Raad van 27 april 2016 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens door bevoegde autoriteiten met het oog op de voorkoming, het onderzoek, de opsporing en de vervolging van strafbare feiten of de tenuitvoerlegging van straffen, en betreffende het vrije verkeer van die gegevens en tot intrekking van Kaderbesluit 2008/977/JBZ van de Raad (hierna de Richtlijn politie-justitie of *LED (Law Enforcement Directive)*).

² Het COC maakt een onderscheid tussen meerdere vormen van controles of toezicht. Het COC doet ofwel een:

- **Globaal Toezicht:** dit is een controleonderzoek dat gepaard gaat met één of meerdere doorgedreven plaats bezoeken of visitaties waarbij de scope van de controle zeer ruim is.
- **Thematisch Toezicht:** zoals de benaming aangeeft wordt een onderzoek gedaan naar één bepaald thema, waarbij zowel deskresearch als bezoeken ter plaatse mogelijk zijn.
- **Technisch Toezicht:** deze controles beperken zich in hoofdzaak tot nazicht van de wettigheid, volledigheid en correctheid van de vattingen en verwerkingen in de politionele gegevensbanken.
- **Beperkt Toezicht:** deze controles behandelen één of slechts enkele (deel)aspecten van een politionele of niet politionele gegevensverwerking.
- **Internationaal Toezicht:** dit zijn de eventuele Internationale onderzoeken waaraan het COC zijn medewerking verleent.
- **Bijzonder Toezicht:** dit betreft onderzoeken en controles in bijzondere materies, zoals de jaarlijkse controles op de gemeenschappelijke gegevensbanken terrorisme en extremisme.

³ Zoals gedefinieerd in artikel 2, 2° van de wet van 7 december 1998 tot organisatie van een geïntegreerde politie, gestructureerd op twee niveaus (Wet Geïntegreerde Politie) en art. 26, 7°, a WGB.

⁴ Zoals gedefinieerd in artikel 2 van de wet van 15 mei 2007 op de Algemene Inspectie houdende diverse bepalingen betreffende de rechtspositie van sommige leden van de politiediensten en art. 27, 7°, d WGB.

⁵ Zoals bedoeld in hoofdstuk 7 van de wet van 25 december 2016 betreffende de verwerking van passagiersgegevens en art. 26, 7°, f WGB. Ook wel aangeduid als *BELPIU (Belgian Passenger Information Unit)*.

⁶ Art. 4 § 2 4° lid, wet van 3 december 2018 tot oprichting van de Gegevensbeschermingsautoriteit (WOG).

van de in artikel 44/7, 3^e lid WPA bedoelde verplichting, voor alle leden van de politiediensten, tot voeding van deze gegevensbank.

Het Controleorgaan gaat door middel van onderzoek naar de werking na of de inhoud van de ANG en de procedure voor de verwerking van de daarin bewaarde gegevens en informatie overeenkomen met het bepaalde in de artikelen 44/1 tot 44/11/14 WPA en met hun uitvoeringsmaatregelen.

In het raam van het gebruik van niet-zichtbare camera's fungeert het Controleorgaan als een soort "BAM"-commissie⁷. Overeenkomstig 46/6 van de WPA moet elke toestemming en verlenging voor niet-zichtbaar gebruik van camera's in de gevallen bedoeld in artikel 46/4 worden meegedeeld aan het Controleorgaan, behalve wanneer het gebruik van camera's wordt uitgevoerd onder het gezag van een magistraat. Daarbij moet het Controleorgaan onderzoeken of voldaan is aan de voorwaarden voor de beslissing, de verlenging of de uitvoering van de maatregel. Daarnaast neemt het Controleorgaan kennis van klachten en beslist het over de gegrondheid ervan⁸.

De leden en de personeelsleden van het Controleorgaan waaronder onder meer zijn 'dienst Onderzoeken (DOSE)⁹ beschikken over onderzoeksbevoegdheden waarna zo nodig door het Controleorgaan, en meer specifiek zijn directiecomité (DIRCOM) corrigerende maatregelen kunnen worden genomen¹⁰.

Tegen bepaalde beslissingen van het Controleorgaan staat binnen de dertig dagen een jurisdictioneel beroep open bij het Hof van Beroep van de woonplaats of de zetel van de eiser, die de zaak behandelt zoals in kort geding overeenkomstig de artikelen 1038, 1040 en 1041 van het Gerechtelijk Wetboek¹¹.

1. INLEIDING.

1. Op verzoek van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken heeft het Controleorgaan op de politionele informatie (hierna 'Controleorgaan' of 'COC') een thematisch onderzoek gevoerd betreffende het gebruik van camera's en/of een audiovisueel systeem in het raam van de toepassing van de 'Salduz-regeling' binnen de geïntegreerde politie (GPI¹²), meer bepaald met betrekking tot het audiovisueel bekijken, opnemen en/of beluisteren door de politie van het vertrouwelijk overleg tussen de verdachte en de advocaat op het politiebureau.

De aanleiding van het verzoek van de ministers was de visitatie van het Controleorgaan bij een politiezone naar aanleiding van een klacht inzake het opnemen van beelden en geluid tijdens een vertrouwelijk overleg tussen een verdachte en de advocaat. Uit dit onderzoek bleek namelijk dat in de verhoorlokalen, waarin in deze politiezone ook het vertrouwelijk overleg tussen de verdachte en de advocaat plaatsvindt, permanent werd gefilmd en de politieambtenaar het gesprek tussen de verdachte en de advocaat – desgewenst - in *real time* kon be(af)luisteren. Het Controleorgaan kwam tot de conclusie dat naar zijn oordeel het auditief be(af)luisteren van het vertrouwelijk overleg tussen advocaat en de cliënt een strafrechtelijke inbreuk op de artikelen 151 en 259 *bis* Strafwetboek en artikel 222, 1°, 2° WGB uitmaakt. Daarnaast stelde het Controleorgaan zich ook vragen bij de wettigheid van het filmen van het vertrouwelijk overleg wanneer de gesprekken niet (kunnen) worden beluisterd noch worden opgenomen maar wel in *real time* worden gevolgd. Het is in dat verband dat door het Controleorgaan op verzoek van de voogdijministers een GPI-breed onderzoek werd uitgevoerd.

2. OPZET EN METHODOLOGIE

2.1. Opzet van het onderzoek

3. Zoals hiervoor vermeld, was de aanleiding van het verzoek van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken gelegen in de bevindingen van het Controleorgaan in het raam van een individuele klacht over mogelijke onregelmatigheden in een politiezone door het opnemen van beelden en geluid tijdens een vertrouwelijk overleg met

⁷ BAM staat voor 'Bijzondere Administratieve Methoden'.

⁸ Art. 240, 4° WGB.

⁹ Dienst Onderzoeken / Service d'Enquête.

¹⁰ Art. 244 en 247 WGB.

¹¹ Art. 248 WGB.

¹² GPI staat voor Geïntegreerde Politie – Police Intégrée.

de advocaat¹³. De relevante vaststellingen in het toezichtrapport met betrekking tot de visitatie bij de betreffende politiezone luiden als volgt:

*"Tijdens de visitatie stelt het COC bovendien vast dat de configuratie van de audiomodule in verhoorlokaal 4 niet correct is, daar de aanwezige OGP permanent kan horen wat er in dit lokaal gezegd wordt, dus ook zonder de activatie van de opnameknop. Het verhoorlokaal 4 blijkt ook nog het verhoorlokaal te zijn waar een vertrouwelijk overleg tussen advocaat en cliënt kan plaatsvinden en doorgaans ook plaatsvindt"*¹⁴.

*"Op minstens twee plaatsen is via een beeldscherm een real time toegang tot de camerabeelden mogelijk, met name in het lokaal van de OGP van wacht alsmede in het lokaal van het onthaal. Het gaat hier wel degelijk om een toegang tot alle in het gebouw aanwezige camera's. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de beelden, dus ook vanuit het lokaal van het onthaal is er een zicht op wat zich afspeelt in de **cellen én de verhoorlokaler**"*¹⁵.

4. Het juridisch kader van het recht op (telefonisch) vertrouwelijk overleg is vastgelegd in de wet van 20 juli 1990 "betreffende de voorlopige hechtenis" (WVH)¹⁶ en in artikel 47bis § 3 e.v. Wetboek van Strafvordering (Sv). Vanuit praktisch en organisatorisch oogmerk wordt de Salduz-regeling vertaald in 4 categorieën waarbij voor het voorliggend onderzoek alleen de categorieën 3 en 4 relevant zijn¹⁷. De categorie 3 betreft het recht op vertrouwelijk overleg met de advocaat voorafgaand aan het verhoor van de verdachte van een misdrijf dat aanleiding kan geven tot een vrijheidsstraf maar waarbij de verdachte niet van zijn vrijheid is beroofd. Hoewel dit vertrouwelijk overleg (wettelijk) niet wordt geacht op het politiebureau plaats te vinden, is dit in de praktijk niet uitgesloten¹⁸. Vandaar dat in het onderzoek ook met deze categorie wordt rekening gehouden. De categorie 4 betreft de situaties waarin de verdachte door van zijn vrijheid is beroofd (gearresteerd) en zich in de cellen van het politiegebouw bevindt¹⁹. Een belangrijk aspect daarbij is dat het eerste verhoor eenmalig voor 15 minuten kan worden onderbroken voor een (aanvullend) vertrouwelijk overleg met de advocaat²⁰.

Er moet worden opgemerkt dat, afgezien van bijzondere omstandigheden, de te verhoren persoon het recht heeft op vertrouwelijk overleg en bijstand tijdens het verhoor²¹. Een te verhoren persoon, die al dan niet van zijn vrijheid is beroofd en ongeachte in welke hoedanigheid de persoon wordt verhoord, kan zich dus laten bijstaan door een advocaat, zonder dat de verhoorder zich daartegen kan verzetten²². Dat wil niet zeggen dat de verhoorder voor elke Salduz-categorie een vertrouwelijk overleg tussen de advocaat en te verhoren persoon moet organiseren of realiseren. Dat is in beginsel wel het geval wanneer het een verhoor van Salduz-categorie 4 betreft (dus waarbij de verdachte van zijn vrijheid is beroofd).

5. Het voorliggend onderzoek beperkt zich dus tot de situatie waarbij het vertrouwelijk overleg tussen de cliënt en de advocaat plaatsvindt op het politiebureau (al dan niet na de arrestatie).

2.2. De onderzoeksmethode

6. Zoals vermeld in randnummer 1, had het onderzoek betrekking op de geïntegreerde politie, met name zowel de federale als de lokale politie. In het licht van het onderwerp van het onderzoek kwamen bijgevolg 235 politie-entiteiten

¹³ Het betreft het toezichtrapport DIO21001, raadpleegbaar: www.conroleorgaan.be/publicaties/rapporten.

¹⁴ Toezichtrapport DIO21001, randnummer 23.

¹⁵ Toezichtrapport DIO2001, randnummer 24.

¹⁶ De fase voor de onderzoeksrechter dat in artikel 16 e.v. WVH wordt geregeld, valt, zoals gesteld, buiten de toezichtbevoegdheid van het COC. Wat niet uitsluit dat de verdachte tijdens de periode van voorlopige hechtenis ook door politieambtenaren wordt verhoord.

¹⁷ De categorie 1 betreft het verhoor van getuigen, slachtoffer en benadeelde of de persoon die aangifte van het misdrijf heeft gedaan. De categorie 2 betreft verdachten die verhoord worden voor een misdrijf waarvoor geen vrijheidsstraf kan worden opgelegd. Voor beide categorieën is de bijstand van een advocaat mogelijk, maar is niet voorzien in een vertrouwelijk overleg met de advocaat (wat er natuurlijk niet aan in de weg staat dat deze personen voorafgaand aan het verhoor wel een advocaat kunnen raadplegen).

¹⁸ Art. 47bis § 3 Sv.

¹⁹ Zie WVH.

²⁰ Art. 2bis § 5, 2de lid WVH. Op vraag van de verdachte of zijn advocaat of wanneer tijdens het verhoor nieuwe strafbare feiten aan het licht komen die niet in verband stonden met de kennisgeving van de feiten waarvoor hij (aanvankelijk) wordt verhoord.

²¹ Art. 47bis § 3 Sv. en art. 2bis § 9 WVH.

²² Parl. St. Kamer 2015-2016, 54-2030/001, 61.

in aanmerking²³. Gelet op de beperkte operationele bezetting en middelen van het Controleorgaan²⁴ diende een afgelijnde en verfijnde onderzoeksmethode uitgewerkt te worden waarbij alle 235 politie-entiteiten in het onderzoek werden betrokken zonder dat de objectiviteit en representativiteit van de onderzoeksresultaten in de breedte en in de diepte (de steekproef) werden ondermijnd.

7. In het licht van het voorgaande werd een onderzoek opgezet dat uiteenviel in 2 fasen, met in het totaal vier onderdelen:

Eerste fase:

- 1) het beantwoorden van een algemene vragenlijst;
- 2) een selectie maken van de te bezoeken politie-entiteiten.

Tweede fase:

- 3) het uitvoeren van de plaatsbezoeken;
- 4) vertalen van de antwoorden op de vragenlijst en gedane vaststellingen tijdens de plaatsbezoeken in onderzoeksresultaten.

2.2.1. De algemene vragenlijst²⁵

8. Aangezien het praktisch onmogelijk, en ook niet de opdracht was, om bij elk van de 235 politie-entiteiten een plaatsbezoek te organiseren, werden deze in een eerste fase bevraagd door gebruik te maken van een vragenlijst.

Deze algemene vragenlijst bevatte 2 onderdelen:

- 5 **vragen** met betrekking tot de aanwezigheid (en dus niet noodzakelijk het daadwerkelijk gebruik) of technische voorziening van camera- en/of audiovisueel toezicht tijdens het vertrouwelijk overleg, dat al dan niet plaatsvindt in het lokaal dat ook voor het verhoor wordt gebruikt, dat al dan niet in *real time* wordt toegepast en/of de opslag van de beelden en/of van de gesprekken beoogt (zie verder 4.1.1.);
- 5 **stellingen** waarmee wordt gepeild naar de visie of perceptie van de politie over het gebruik van cameratoezicht, met of zonder opname van de gesprekken, tijdens het vertrouwelijk overleg tussen de cliënt en de advocaat. De bedoeling hiervan is de resultaten op basis van de antwoorden op de algemene vragen enerzijds, en vaststellingen van het COC bij de bezochte politie-entiteiten anderzijds, te kunnen contextualiseren (zie verder 4.1.2).

De stellingen staan in verband met de (hypothetische) beslissing van de politie om (*real time*) camera- en/of audiovisueel toezicht tijdens het vertrouwelijk overleg te houden met het oog op het waarborgen van de veiligheid, al dan niet op vraag van de advocaat en/of verdachte, en/of daarbij de gesprekken in *real time* worden beluisterd of worden opgenomen. Daarnaast heeft één stelling betrekking op het houden van een louter zintuigelijk toezicht op het vertrouwelijk overleg met het oog op het waarborgen van de veiligheid, dus zonder gebruik te maken van camera- en/of audiovisueel toezicht. De stellingen gaan uit van een 'negatieve conclusie' in die zin dat er naar de perceptie of visie van de politie-entiteit in de gegeven feitenconstellatie van de stelling geen schending is van het vertrouwelijk overleg.

De vragen werden beantwoord met 'ja' of 'neen', terwijl de stellingen werden beantwoord met, respectievelijk, 'juist', 'onjuist' of 'geen mening'. Het was in principe technisch niet mogelijk om de digitale vragenlijst onvolledig beantwoord terug te sturen naar het COC. Het beantwoorden van de vragenlijst diende in principe niet meer dan 15 minuten in beslag te nemen.

De antwoordtermijn bedroeg 10 dagen²⁶. De politie-entiteiten die de vragen niet hadden beantwoord, ontvingen een herinnering met een nieuwe antwoordtermijn van 6 werkdagen.

²³ Er worden niet in elke politie-entiteit van de GPI verhoren afgenomen waarop Salduz 3 en 4 van toepassing is.

²⁴ Het gaat maximaal om 11 personen, waarvan niet alle leden en medewerkers van het COC voor de volle 100% van hun werktijd konden worden ingezet gelet op de vele binnenkomende louter reactieve dossiers (bv. de verzoeken onrechtstreekse toegang van burgers tot de politionele databanken conform de art. 41-42 WGB. In 2021 alleen al 547 verzoeken) waarop het COC geen vat heeft

²⁵ Als bijlage.

²⁶ Weekenddagen niet inbegrepen.

Met de algemene vragenlijst werd dus getracht zicht te krijgen bij welke politie-entiteit een camerasysteem in het lokaal voor het vertrouwelijk overleg aanwezig is en of het in real time beluisteren en/of opname van de gesprekken van het vertrouwelijk overleg mogelijk is. Door de aanwezigheid of de technische mogelijkheid om het vertrouwelijk overleg tussen de cliënt en de advocaat (real time) te monitoren (en te volgen) rijst namelijk een indicatie van het risico (zie verder) dat de vertrouwelijkheid van het overleg zou kunnen worden geschonden. De vragen hadden dus betrekking op de feitelijkheden.

9. Zoals hiervoor vermeld, hadden de stellingen een andere doelstelling. Met de stellingen werd gepeild naar de visie of perceptie die bij de leden van de GPI leeft over de draagwijdte en mogelijkheden van audiovisueel toezicht van het vertrouwelijk overleg, al dan niet tegen de achtergrond van het veiligheidsaspect dat daarbij wordt verondersteld of in aanmerking wordt genomen. Met de antwoorden op de stellingen werd door de politie-entiteit dus niet het bestaan of het bewijs van een inbreuk op of een schending van het vertrouwelijk overleg aangetoond respectievelijk geleverd. Dat was geenszins de bedoeling. Het antwoord op de stellingen, of uitblijven ervan, maakt het wel mogelijk om de resultaten op basis van de antwoorden op de vragen en de vaststellingen ter plaatse in hun context te kunnen plaatsen. Het brengt tevens met zich dat een vergelijking van de antwoorden op de respectievelijke vragen en van de respectievelijk antwoorden op de stellingen een indicatie op de aanwezigheid of afwezigheid van een welbepaald 'risico' (zie hierna) versterkt dan wel doet afnemen.

2.2.2. Scenario's en sleutels

10. Om de indicatie op een gradueel risico objectief te kunnen identificeren, werden op basis van de vragen onderling en/of de combinatie van een of meerdere stellingen 14 zgn. 'scenario's' ontwikkeld die, mede in functie van de beperkte onderzoekscapaciteit van het COC en de termijn waarbinnen het rapport door de verzoekers werd verwacht, het meeste aansluiten bij de doelstelling van het onderzoek²⁷. Vervolgens werd aan de scenario's een technische sleutel toegekend die in verband staat met een risicofactor. De risicofactor correspondeert met een welbepaald waardecijfer.

2.2.3 Toekennen van een waardecijfer

11. Vanuit deze invalshoek werd een classificatie uitgewerkt in functie van de potentiële aanwezigheid van een indicatie van het risico dat tijdens het vertrouwelijk overleg mogelijks een camera- en/of audiovisueel toezicht wordt uitgevoerd. Daarom werd aan een scenario of combinatie van scenario's een graduele cijferwaarde toegekend (of ponderantie²⁸), ingedeeld van zeer hoog (waardecijfer '5') naar een zeer laag risico (waardecijfer '1') op het uitvoeren van camera- en/of audiovisueel toezicht van het vertrouwelijk overleg. Het COC benadrukt nogmaals dat het gaat om **indicaties** op een welbepaald risico, en dus niet op 'vermoedens' of (ernstige) 'aanwijzingen' dat daadwerkelijk het vertrouwelijk overleg wordt geschonden door onrechtmatig audiovisueel toezicht²⁹.

Een voorbeeld kan dit verduidelijken: een de politie-entiteit die antwoordt dat er cameratoezicht en audio aanwezig is in het lokaal waar het vertrouwelijk overleg plaatsvindt, gecombineerd met de stellingname dat dit geen schending van het vertrouwelijk overleg is of zich daarover niet wenst uit te spreken, zal het waardecijfer '5' toegekend krijgen. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld wanneer de politie-entiteit bij de vragenlijst de opmerking geeft dat het vertrouwelijk overleg standaard wordt gemonitord, maar de beelden/audio slechts onder strikte voorwaarden toegankelijk zijn³⁰. Ook de situaties waarbij het verhoorlokaal tevens als het lokaal voor vertrouwelijk overleg wordt gebruikt, brengt (in combinatie met de aanwezigheid van camera's en of audio) een (hoog) risico met zich, omdat een verhoor onder specifieke voorwaarden inderdaad audiovisueel kan worden opgenomen (zie randnummer 21), terwijl tegelijk de verdachte een onderbreking van 15 minuten voor een vertrouwelijk overleg met de advocaat kan verzoeken (zie randnummer 17), met als risico dat het audiovisueel systeem (onbewust) niet wordt stopgezet. Daarnaast werden de politie-entiteiten die geen gevolg hebben gegeven aan het verzoek van het COC (zelfs na herinnering) om de algemene

²⁷ Mathematisch zijn er immers tussen en met de 5 vragen (onderling) en de 5 stellingen (onderling) talloze combinaties mogelijk.

²⁸ Dit is een term die voor de weging van statistische gegevens wordt gebruikt, met name de weging van elementen of parameters waaraan een bepaald cijfer wordt toegekend. Omwille van de toegankelijkheid en het feit dat in se niet met statistieken wordt gewerkt, wordt in het rapport het woord 'waardecijfer' gebruikt.

²⁹ De classificatie van het risico is als volgt:

5: indicatie van een hoog risico;

4: indicatie van een risico;

3: indicatie van een aanwijzing van een risico;

2: indicatie van een vermoeden van een risico;

1: aandacht maar geen vermoeden van een risico.

³⁰ In deze situatie is er geen *real time* beluisteren of cameratoezicht. De beelden (en audio) kunnen enkel retroactief bekeken (en beluisterd) worden.

vragenlijst te beantwoorden eveneens als een hoog risico ingeschat. Hoewel het risico relatief hoog blijft, neemt deze af wanneer alleen een camerasysteem aanwezig is in het lokaal, maar opname van gesprekken (audio) technisch niet mogelijk is.

Wanneer er geen camera- en of audiovisueel systeem aanwezig is, maar de mogelijkheid daartoe wel technisch voorzien is³¹, werd een waardecijfer '1' toegekend. De aanwezigheid van de technische voorziening op zich is, in termen van gegevensbescherming, als een minimum risico te beschouwen. Dat is ook het geval wanneer noch een camera- en of audiovisueel systeem aanwezig is, noch technisch voorzien, maar de antwoorden op de stellingen op het eerste zicht onverklaarbare afwijkingen vertonen.

2.2.4. Selectie van te bezoeken politie-entiteiten en de steekproef

12. In de tweede fase werd op basis van het aan een scenario of combinatie van scenario's toegekende waardecijfer een overzicht gemaakt van het totaal aantal waardecijfers dat behaald werd per politie-entiteit over de verschillende combinaties van scenario's. Van de 235 bevroegde politie-entiteiten hebben er 220 geantwoord. Van deze 220 entiteiten hebben er 126 minstens één waardecijfer met waarde '1' behaald. Van het globale totaal werden de 10 hoogst scorende - binnen de combinaties scenario's met het hoogste risico zijnde waardecijfer '5' -, in aanmerking genomen voor selectie, samen met de 15³² politie-entiteiten die niet geantwoord hadden. In die zin kwamen globaal 37 politie-entiteiten in aanmerking voor een visitatie.

13. Bij wijze van steekproef werden uit deze lijst vervolgens 10 politie-entiteiten geselecteerd waaronder 9 lokale politie-entiteiten en één federale politie-entiteit, verdeeld over 5 lokale politie-entiteiten in Vlaanderen, 3 lokale en één federale politie-entiteit in Wallonië en één lokale politie-entiteit in Brussel. Onder deze tien politie-entiteiten bevonden zich twee politie-entiteiten die geselecteerd werden omdat deze niet hadden gereageerd op het verzoek tot invullen van de algemene vragenlijst (ook niet na een herinnering).

14. Er werd een specifiek vaststellingsformulier opgemaakt dat ter plaatse aan de politie-entiteit werd voorgelegd en op basis van de vaststellingen van het COC werd beantwoord met 'ja', 'neen' 'technisch niet voorzien' of 'soms'. Deze laatste bood vier situaties aan die de politie kon aanduiden als een reden voor het gebruik van een camera- en/of audiovisueel systeem tijdens het vertrouwelijk overleg. De vaststellingen ter plaatse hadden betrekking op het daadwerkelijk camera en/of audiovisueel toezicht van het vertrouwelijk overleg.

De plaatsbezoeken werden verspreid uitgevoerd over 5 opeenvolgende werkdagen, waarbij elke politie-entiteit twee dagen voorafgaand aan de visitatie werd verwittigd van de komst van het Controleorgaan. In de aankondigingsbrief werd het doel van de visitatie omschreven als betrekking hebbend op "*het cameragebruik in het politiegebouw*".

15. Indien bij deze politie-entiteiten tijdens het vertrouwelijk overleg camera- of audiovisueel toezicht werd gehouden en de beelden werden bewaard, werden op basis van een vergelijking met de registraties in de Salduz-webapplicatie³³ (oproeping van een advocaat bij de categorie 4: persoon is gearresteerd) ter plaatse ook enkele beelden opgevraagd in de mate dat deze nog beschikbaar waren³⁴.

³¹ Daarmee wordt bedoeld dat de kabels klaarliggen, de stopcontacten aanwezig zijn, eventueel reeds ICT matige voorbereidingen zijn getroffen, enz. ..., maar er (nog) geen camera effectief aanwezig is.

³² Uiteindelijk bleven 15 politie-entiteiten in gebreke, waarvan er 2 samenvallen met een andere politie-entiteit en één politie-entiteit zelf geen verhoren afneemt zodat een totaal van 13 werd weerhouden. Het betreft de volgende politie-entiteiten: DGJ/DJSOC, PZ Amow, PZ Carma, PZ Haacht, PZ Herstal, PZ Kaste, PZ RIHO, PZ Tongeren/Herstappe, PZ Zennevallei, ZP Anderleus/Binche, ZP Collines, ZP Meuse-Hesbaye en ZP Mouscron.

³³ Binnen de Salduz webapplicatie kunnen de advocaten aangeven op welke tijdstippen, binnen welke vakdomeinen en geografisch gebied zij zich beschikbaar stellen om bijstand te verlenen bij een verhoor. Op die tijdstippen kan de advocaat gecontacteerd worden op een door de advocaat zelf instelbaar permanentienummer.

Indien de betreffende advocaat zich heeft opgegeven om voor eigen cliënteel op te treden, zal deze advocaat eerst gebeld worden. Indien de eigen advocaat niet bereikbaar is, de opdracht niet aanvaardt of niet deelneemt aan de Salduz permanentie, dan wordt er gezocht binnen de pool van permanentieadvocaten. Verschillende andere metagegevens inzake de contactname worden geregistreerd en zijn bevroegbaar via *queries*.

Het COC heeft op basis van een gedepersonaliseerde opzoeking in deze applicatie gezocht naar momenten dat er voor de betrokken politiezone een advocaat werd gecontacteerd met het oog op het verlenen van bijstand in het raam van een verhoor Salduz categorie 4. Op basis van de verkregen tijdstippen werd dan een opzoeking gevraagd naar de opgeslagen beelden dienaangaande op de beeldserver van de politie-entiteit.

Hoewel het COC uit hoofde van zijn bevoegdheden tevens toegang heeft tot de ISLP basisgegevensbanken van de politie-entiteiten kon deze finaliteit niet bereikt worden via ISLP daar de querymogelijkheden op dat vlak te beperkt waren.

³⁴ In de praktijk, zoals het COC bij andere visitaties reeds had vastgesteld, worden de beelden slechts voor een korte duur bewaard (omwille van een beperkte technische opslagcapaciteit). Slechts één van de bezochte politie-entiteiten vermeldde dat de camerabeelden voor een langere duur (maximum 12 maanden) konden worden bewaard.

2.2.5. Rapportering

16. De derde fase betreft het rapporteren van de onderzoeksbevindingen aan de voogdijministers van de GPI. Daarbij worden, mede in functie van procenten tegenover het totaal van deze politie-entiteiten, de resultaten van de antwoorden op de algemene vragenlijst en van de vaststellingen door het COC bij bezochte politie-entiteiten weergegeven.

In het licht van de doelstelling van het verzoek van de voogdijministers volgt hierna een uiteenzetting van het juridisch kader waarbij het gebruik van camera's en/of een audiovisueel systeem duidelijke raakvlakken heeft met het onderwerp van het onderzoek. Om het verband met het onderwerp van het onderzoek te kunnen duidelijk maken, volgt hierna eerst een korte herneming inzake de toepassing van het vertrouwelijk overleg voor zover dat relevant is voor het onderzoek (3.1) en de nadere uitwerking door de omzendbrief COL 8/2011 versie 29 november 2017 van het College van procureurs-generaal (3.2). Daarna volgt een korte uiteenzetting van de relevantie van het algemeen cameratoezicht in het licht van de WPA (3.3), de toepassing van het audiovisueel verhoor (3.4) en de audiovisuele opname wanneer de verdachte beslist heeft om afstand te doen van de bijstand van een advocaat tijdens het verhoor (3.5). Daarna worden de onderzoeksbevindingen weergegeven (hoofdstuk 4) gevolgd door enkele relevante beschouwingen van het COC (hoofdstuk 5) en de conclusie (6). Het rapport wordt afgesloten met aanbevelingen (hoofdstuk 7).

3. JURIDISCH KADER

3.1. Het vertrouwelijk overleg ('Salduz-regeling')

17. Zoals in hoofdstuk 1 kort werd uiteengezet, is het recht op (telefonisch) vertrouwelijk overleg vastgelegd in artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990 "*betreffende de voorlopige hechtenis*" (WVH)³⁵ en in artikel 47bis § 3 e.v. Wetboek van Strafvordering (Sv). Het eerste geval betreft de situatie waarbij de betrokkene is gearresteerd. Dit is de zogenaamde 'Salduz categorie 4' waarbij de betrokkene wel van zijn vrijheid is beroofd (gearresteerd). Een belangrijke aspect daarbij is dat het eerste verhoor eenmalig voor 15 minuten kan onderbroken worden voor een vertrouwelijk overleg met de advocaat³⁶.

Bij het tweede geval daarentegen is de verdachte niet gearresteerd. Het betreft de zogenaamde 'Salduz categorie 3', waarbij het vertrouwelijk overleg met de advocaat en de cliënt voorafgaand aan het verhoor plaatsvindt inzake een misdrijf dat aanleiding kan geven tot een vrijheidsstraf maar waarbij de verdachte niet van zijn vrijheid is beroofd. Hoewel dit vertrouwelijk overleg (wettelijke) niet wordt geacht op het politiebureau plaats te vinden, is dit in de praktijk niet uitgesloten³⁷.

3.2. De COL 8/2011 versie 29 november 2017³⁸

18. In deze versie van de COL 8/2011 van het College van procureurs-generaal wordt niet alleen aandacht besteed aan de vertrouwelijkheid van het overleg maar ook aan de veiligheid van het vertrouwelijk overleg. Er wordt aan herinnerd dat het vertrouwelijk gesprek dient gewaarborgd te worden en dat de ondervragende autoriteiten ervoor moeten zorgen dat het overleg vertrouwelijk plaatsgrijpt. Daarbij moet ook de veiligheid gegarandeerd worden. Er wordt verwezen naar het gevaar voor ontvluchting, enerzijds, en dat de politie verantwoordelijk is voor de veiligheid van zowel de advocaat en de verdachte als voor derden. Daarom kan de toegang tot het lokaal waar het vertrouwelijk overleg plaatsvindt aan veiligheidsmaatregelen en voorwaarden worden onderworpen³⁹. Er wordt in dat verband ook verwezen naar bestaande protocollen met de balie⁴⁰.

In het licht van het voorliggend onderzoek springt de hiernavolgende passage uit de COL 8/2011 in het oog:

³⁵ Niet in de fase voor de onderzoeksrechter dat in artikel 16 e.v. WVH wordt geregeld, wat, zoals gesteld, buiten de toezichtbevoegdheid van het COC valt. Wat niet uitsluit dat de inverdenkinggestelde tijdens de periode van voorlopige hechtenis ook door politieambtenaren wordt verhoord.

³⁶ Art. 2bis § 5, 2de lid WVH. Daarnaast op vraag van de verdachte of zijn advocaat wanneer tijdens het verhoor nieuwe strafbare feiten aan het licht komen die niet verband stonden met de kennisgeving van de feiten waarvoor hij (aanvankelijk) wordt verhoord.

³⁷ Hoewel dit niet in artikel 47bis Sv wordt voorzien, gebeurt dit in de praktijk vooral tijdens een verhoor waarbij nieuwe strafbare feiten aan het licht komen die niet in verband staan met de strafbare feiten waarvoor de verdachte werd opgeroepen voor verhoor.

³⁸ *Richtlijnen inzake het recht op toegang tot een advocaat*, <https://www.om-mp.be/nl/meer-weten/omzendbrieven>.

³⁹ COL 08/2011 versie van 29 november 2017, p. 125 en 130.

⁴⁰ Ibid.

“Gelet op deze situatie zal de politie alle nodige maatregelen nemen, waaronder bijvoorbeeld het boeien van de verdachte of het toezicht achter glaswand, teneinde de veiligheid maximaal te waarborgen. Het gebruik van een lokaal ingericht met een glaswand tussen de verdachte en zijn advocaat biedt uiteraard de maximale veiligheidsvoorwaarden tijdens het vertrouwelijk overleg en is aan te bevelen. De vertrouwelijkheid van het overleg dient uiteraard eveneens gewaarborgd te worden, ook indien dit telefonisch plaats vindt. Het is strikt verboden deze communicatie af te luisteren, er kennis van te nemen of ze op te nemen!”⁴¹

19. Hieruit volgt dat wanneer het lokaal niet is ingericht met een glazen afscheiding tussen de verdachte en de advocaat en de veiligheid van de advocaat in het gedrang kan komen, de verdachte kan worden geboeid of een politieambtenaar achter een glaswand (“*de visu door het venster*”⁴²) toezicht kan houden teneinde de veiligheid te waarborgen. Er wordt in de COL 8/2011 meteen aan toegevoegd dat het veiligheidstoezicht er niet tot kan leiden dat de communicatie tussen de advocaat en de cliënt wordt beluisterd noch opgenomen. Hiermee verwijst de omzendbrief impliciet naar de toepassing van artikel 259*bis* Strafwetboek dat, *in casu*, de politieambtenaar strafbaar stelt wanneer hij door gebruik te maken van enig toestel niet voor het publiek toegankelijke communicatie waaraan hij niet deelneemt afluistert of doet afluisteren, er kennis van neemt (beluistert) of doet nemen of opneemt of doet opnemen, tenzij in de omstandigheden en onder de voorwaarden door de wet bepaald, zoals omschreven in artikel 90*ter* Sv.

3.3. Het gebruik van camera’s in het raam van de algemene politiebevoegdheden

20. Door de wet van 21 maart 2018⁴³ kan de politie onder voorwaarden in de openbare ruimtes, voor het publiek toegankelijke besloten plaatsen en op niet voor het publiek toegankelijk plaatsen camera’s gebruiken. Daarnaast kan de politie ook camera’s gebruiken op besloten plaatsen waarvan de politie de beheerder is, zoals het politiebouwwerk⁴⁴. Het cameragebruik kadert binnen de uitvoering van de algemene politiebevoegden van de politieambtenaar. De politie maakt dus gebruik van cameratoezicht met het oog op het waarborgen van de veiligheid in het politiebureau en andere doeleinden van bestuurlijke (en gerechtelijke) politie. Wanneer de politie cameratoezicht houdt tijdens het vertrouwelijk overleg met het oog op het waarborgen van de veiligheid kadert dit cameratoezicht binnen een opdracht van bestuurlijke politie. De vraag stelt zich hier uiteraard of dit een rechtmatige wettelijke grondslag kan uitmaken voor het filmen van het vertrouwelijk overleg.

Wanneer de politie gebruik maakt van cameratoezicht dat niet kadert binnen de algemene politiebevoegdheden, zoals bepaald in de WPA, moet het cameragebruik gebaseerd zijn op bijzondere wetgeving⁴⁵. Het betreft *in casu* het audiovisueel verhoor en de audiovisuele opname van het verhoor wanneer de verdachte afstand van een advocaat heeft gedaan (zie hierna).

3.4. Audiovisuele opname van een verhoor in het raam van het wetboek van Strafvordering

21. Zoals in het vorig randnummer gezien, valt niet elk cameragebruik in het politiebouwwerk onder de toepassing van de WPA. Naar luidt van artikel 112*ter* Wetboek van Strafvordering (Sv) “*kan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter de audiovisuele of de auditieve opname van het verhoor bevelen. De te horen persoon wordt op voorhand van dit bevel op de hoogte gebracht*” (§ 1). De audiovisuele of de auditieve opname van het verhoor kan door een politieambtenaar worden uitgevoerd (§ 2) en hij of zij moet daarbij deze wijze van verhoor in het proces-verbaal opnemen (§ 3). De te horen persoon (en de advocaat) mag evenmin onwetend zijn van de audiovisuele of de auditieve opname. Bovendien kan de beslissing om een audiovisuele of een auditieve opname op te zetten niet autonoom door (de hiërarchie van) de politie worden genomen. Het betreft hier geen vorm van cameratoezicht (met audio) zoals bedoeld in de WPA. Artikel 112*ter* Sv. belichaamt in het bijzonder een andere specifieke doelstelling, met name een strafprocesrechtelijke finaliteit.

⁴¹ COL 08/2011 versie van 29 november 2017, p. 131.

⁴² C. GEERTS, ‘Het recht op toegang tot een advocaat: de Europese richtlijn. Op weg naar een (quasi) veralgemeend bijstandsrecht voor advocaten’, *Vigiles* 2004, afl. 4-5, 234.

⁴³ Wet van 21 maart 2018 “*tot wijziging van de wet op het politiebouwwerk om het gebruik van camera’s door de politiedienst te regelen, en tot wijziging van de wet van 21 maart 2007 tot regeling en van de plaatsing en het gebruik van bewakingscamera’s, de wet van 30 november 1998 houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en de wet van 2 oktober 2017 tot regeling van de private en bijzondere veiligheid*”.

⁴⁴ Artikel 25/3 WPA.

⁴⁵ Art. 25/1 § 1, 2de lid WPA.

22. Vanuit praktisch oogpunt is het niet uitgesloten dat de audiovisuele apparatuur standaard in de verhoorkamer aanwezig is, ook al wordt deze tijdens het verhoor niet gebruikt⁴⁶. Aangezien artikel 112*ter* Sv niks zegt over het te gebruiken audiovisueel systeem, is het evenmin uitgesloten dat de politie-entiteit het reeds aanwezig camerasysteem (met de mogelijkheid tot audio) dat wordt gebruikt in het kader van de doeleinden van de WPA, ook gebruikt in het kader van het audiovisueel verhoor conform art. 112*ter* Sv⁴⁷. Zoals hiervoor gesteld, draagt dit een potentieel risico in zich wanneer het verhoorlokaal eveneens als lokaal voor het vertrouwelijk overleg wordt of moet worden gebruikt.

3.5. Afstand van bijstand van een advocaat: waarborging van de rechten van de verdediging

23. Een derde vorm van cameragebruik, dat *in casu* relevant is en niet onder de toepassing van de WPA valt, betreft de audiovisuele opname van het verhoor, dat kadert binnen de toepassing van artikel 2bis § 3 van de wet van 20 juli 1990 "*betreffende de voorlopige hechtenis*". Het betreft de situatie waarbij de verhoorder (politieambtenaar), de procureur des Konings of de onderzoeksrechter kan beslissen om het verhoor audiovisueel te filmen wanneer de meerderjarige verdachte afstand doet van het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor⁴⁸. De verdachte kan daartoe beslissen na, bijvoorbeeld, het vertrouwelijk (telefonisch) overleg met diens advocaat.

In tegenstelling tot het audiovisueel verhoor, zoals omschreven in artikel 112*ter* Sv, wordt de beeld- en geluidsopname in deze hypothese niet gebruikt om te worden overgenomen (uitgeschreven) in het proces-verbaal van verhoor. Deze audiovisuele opname beoogt de waarborging van de rechten van de verdediging tijdens het verhoor (zoals de afwezigheid van dwang en intimidatie). Deze audiovisuele opname beoogt in beginsel dus niet het waarborgen van de veiligheid. Maar het is ook in deze situatie niet uitgesloten dat hetzelfde audiovisueel systeem (waarbij de audio niet kan of wordt afgezet) wordt gebruikt met het oog op het waarborgen van de veiligheid. Bijgevolg is het potentieel risico van het (onbewust) onregelmatig gebruik van het audiovisueel systeem aanwezig.

4. ONDERZOEKSBEVINDINGEN

4.1. Resultaten van de antwoorden op de algemene vragenlijst⁴⁹

24. Van de 235 bevroegde politie-entiteiten hebben er 185 binnen de gestelde termijn de algemene vragenlijst beantwoord. Naar de overige 50 politie-entiteiten werd een herinnering gestuurd. Zoals hiervoor vermeld, hebben uiteindelijk hebben 13 van de 235 bevroegde politie-entiteiten geen antwoord aan het COC overgemaakt. Hoewel in beginsel de politie moet voldoen aan dergelijke bevraging (cf. art. 244 §4 WGB) heeft het COC geen verdere actie genomen ten aanzien van de in gebreke blijvende politie-entiteiten.

Bij sommige politie-entiteiten was er terughoudendheid bij het beantwoorden van de stellingen omdat de wijze van antwoorden geen ruimte liet voor de contextualisering van de plaatsgebonden situatie. Uit de opmerkingen van sommigen op de algemene enquête blijkt, bijvoorbeeld, dat ze aangeven 'geen mening' te hebben omdat ze deze niet kunnen contextualiseren. De essentie van de stellingen is evenwel niet dat de politie-entiteit een (potentiële) schending 'toegeeft' of die blootlegt. Tegelijk hebben de vragen geen betrekking op het daadwerkelijk gebruik van cameratoezicht en/of audiovisueel systeem tijdens het vertrouwelijk overleg. Er wordt alleen naar de 'aanwezigheid' en technische voorziening van het systeem gevraagd. De vermelding in de stellingen van de aanwezigheid van politieambtenaren staat in verband met de veiligheid van de personen in politiegebouw als zodanig, en dus alle lokalen inbegrepen. Daarnaast was er bij enkele politie-entiteiten twijfel bij de vragen en stellingen omdat er door het COC niet expliciet bij bepaalde vragen of stellingen werd vermeld dat het cameratoezicht of de audiovisuele opname in die hypothese aan de wettelijke vormvereisten voldeed. Dat is op zichzelf al een (opmerkelijke) vaststelling aangezien er mag worden aangenomen

⁴⁶ Waarbij deze in het kader van de toepassing van artikel 112*ter* Sv bij aanvang van het verhoor wordt geactiveerd (bijvoorbeeld, middels het gebruik van een knop).

⁴⁷ Waarbij voor alle duidelijkheid wordt benadrukt dat het camerasysteem weliswaar voor de twee onderscheiden doeleinden kan worden gebruikt, maar waarbij de gegevensverwerking (technisch/fysiek dan wel logisch en functioneel) moet worden gescheiden.

⁴⁸ In tegenstelling tot de meerjarige, kan de minderjarige geen afstand doen van het recht op toegang tot een advocaat. De minderjarige kan niet worden verhoord, indien het bedoeling is dat hij wordt verhoord als verdachte van een als misdrijf omschreven feit waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd, zonder voorafgaand vertrouwelijk overleg met een advocaat en bijstand tijdens het verhoor (Art. 47*bis* § 3, lid 2 en 5 Sv en artikel 2*bis* § 3 WvH. COL 8/2011 versie van 29 november 2017, p. 99).

⁴⁹ Het COC heeft begrip voor de terughoudendheid bij de antwoorden van de stellingen bij sommige politiediensten of politiezones. Vandaar dat de hiernavolgende cijfers met de nodige nuance benaderd moeten worden.

worden dat de politie-entiteit geen camera of audiovisueel systeem gebruikt zonder er zeker van te zijn te voldoen aan de wettelijke voorwaarden. Wanneer er bij sommige politie-entiteiten werd getwijfeld over de keuze van het antwoord op één of meerdere vragen en stellingen, moet er dus mee rekening worden gehouden dat sommige alleen om deze reden het antwoord 'geen mening' hebben aangekruist.

Hieruit zou kunnen afgeleid worden dat de cijfers en de daaruit voortvloeiende gevolgtrekkingen met enige voorzichtigheid of nuance benaderd moeten worden wat ongetwijfeld voor een stuk het geval is⁵⁰. Niettemin zal verder in het voorliggend rapport blijken dat de bevindingen bij de bezochte politie-entiteiten aansluiten bij de risico-inschatting en de conclusie die de representativiteit van de resultaten (indicaties en vaststellingen) weerspiegelt.

25. Zoals hiervoor uiteengezet, werd met de stellingen gepeild naar de visie of perceptie bij de politie-entiteiten over de reikwijdte van de bescherming van het vertrouwelijk overleg, los van de vraag of er in het politiegebouw al dan niet cameratoezicht (met audio) aanwezig is. Op die manier kunnen de antwoorden op de hiervoor in punt 4.1.1. gestelde vragen in zekere mate in perspectief geplaatst worden. Dat verklaart ook voor een gedeelte de discrepantie tussen de cijfers van de antwoorden op de vragen en de antwoorden op de stellingen. In het licht van de inschatting van de mate van het risico dat het overleg tussen de advocaat en de client kan worden gemonitord en de gesprekken kunnen worden beluisterd of opgenomen, kunnen uit de cijfers een aantal plausibele gevolgtrekkingen worden getrokken⁵¹.

26. Bij meer dan **één op vier (27%)** van de politie-entiteiten is in het lokaal waar het vertrouwelijk overleg plaatsvindt minstens een camerasysteem aanwezig en in **13 %** van deze gevallen is het mogelijk om in *real time* het gesprek te beluisteren dan wel (louter) op te nemen. Daarbij blijkt één politie-eenheid in het arrondissement Luik aan te geven dat het vertrouwelijk overleg wordt opgenomen (beelden en audio) maar niet in real time wordt gemonitord, noch beluisterd. De toegang tot de beelden en gesprekken zou enkel voorzien zijn voor de Dienst Intern Toezicht⁵².

27. Wanneer we het cijfer van het antwoord op de eerste vraag⁵³ afzetten tegen het cijfer van het antwoord op de eerste stelling⁵⁴ kan afgeleid worden dat (1) bij **minstens 22%** van de politie-entiteiten het **camerasysteem standaard (ambtshalve of op eigen initiatief) wordt ingezet** met het oog op het waarborgen van de veiligheid (in het politiegebouw in het algemeen). Immers, uit het antwoord op de stelling leiden we af dat deze respondenten het cameratoezicht op het vertrouwelijk overleg niet als een schending van de vertrouwelijkheid aanzien. Aan de andere kant lijkt een beperkte groep van de bevraagde politie-entiteiten niet zeker te zijn of het houden van cameratoezicht tijdens het vertrouwelijk overleg in het belang van de veiligheid geen schending van het vertrouwelijk overleg is. Zestig (60) respondenten beschikken namelijk wel over de mogelijkheid om dit te doen – er is een camerasysteem aanwezig in het lokaal voor vertrouwelijk overleg – maar dit vertaalt zich niet in het aantal reacties die dit niet als een schending aanzien. Uitgaande van een gedachte van consequentie zou men hier eerder een gelijkheid in cijfers verwachten tussen vraag 1 en stelling 1, *quod non*.

28. In dat verband lijkt een meerderheid (59%) van de politie-entiteiten het inzetten van cameratoezicht of een audiovisueel systeem met het oog op het waarborgen van de veiligheid tijdens het vertrouwelijk overleg toch als een schending van het vertrouwelijk overleg te beschouwen. Dat is ook het geval wanneer – en zelfs iets meer – voorafgaand aan het overleg duidelijk is dat de verdachte zeer agressief of gewelddadig is (63%).

29. Opvallend is eveneens dat **bijna 1 op 4 (23%)** van deze politie-entiteiten van oordeel is dat wanneer het cameratoezicht (met audio) expliciet door de advocaat of de verdachte wordt gevraagd, dit toezicht toch als een schending van het vertrouwelijk overleg zou kunnen worden beschouwd. Dit zou betekenen dat de advocaat of de verdachte niet zelf kan beslissen om de bescherming van het vertrouwelijk overleg (gedeeltelijk⁵⁵) te beperken.

⁵⁰ Zo had een politie-entiteit in het antwoord op de vragenlijst gesteld dat er geen camera in het lokaal voor het vertrouwelijk overleg aanwezig is, terwijl het tegendeel blijkt uit de door diezelfde politie-entiteit opgemaakte *DPIA (Data Protection Impact Assessment, of gegevensbeschermingseffectbeoordeling)*.

⁵¹ Het COC herhaalt dat het gaat om **indicaties** van een mate van risico. Het gaat dus niet om 'vermoedens' noch (ernstige) 'aanwijzingen' van het daadwerkelijk gebruik van cameratoezicht en/of audiovisuele opname.

⁵² Op basis van deze informatie heeft het Controleorgaan een visitatie bij deze politie-entiteit uitgevoerd en vastgesteld dat zowel het verhoor als het vertrouwelijk overleg in hetzelfde lokaal doorgaan en daadwerkelijk standaard audiovisueel worden opgenomen. Dit toezichtonderzoek maakt het voorwerp uit van een afzonderlijk onderzoeksrapport waarin het COC zijn wettelijke bevoegdheden zal uitoefenen.

⁵³ "Is er een camerasysteem aanwezig in het lokaal voor het vertrouwelijk overleg?"

⁵⁴ "Indien op beslissing van de politieambtenaar cameratoezicht wordt gebruikt in het belang van de veiligheid van de advocaat, verdachte of de aanwezige leden van de politie, maar zonder hun expliciete vraag en/of toestemming, dan is er geen schending van het vertrouwelijk overleg."

⁵⁵ Zie hoofdstuk 5 met betrekking tot de draagwijdte van de bescherming van het vertrouwelijk overleg.

30. Een volgend aandachtspunt is, dat het vertrouwelijk overleg bij **bijna de helft (40%)** van de politie-entiteiten in het lokaal plaatsvindt dat ook voor het verhoor wordt gebruikt. Zoals hiervoor gezien kan het verhoor in bepaalde omstandigheden en onder voorwaarden ook audiovisueel worden opgenomen. **Hierbij is het risico aanwezig dat het (real time) audiovisueel systeem (de camera is dus ook voorzien van de mogelijkheid om gesprekken te beluisteren en/of op te nemen) niet wordt afgezet wanneer het verhoor voor 15 minuten wordt onderbroken (m.a.w. de hypothese van verhoor – vertrouwelijk overleg – verderzetting van verhoor in dezelfde zaak), dan wel hetzelfde lokaal reeds voor een verhoor in een andere opsporingsonderzoek werd gebruik (m.a.w. de hypothese van een verhoor in zaak X, gevolgd door een vertrouwelijk overleg in zaak Y).** In 27% van de gevallen wordt het lokaal voor het vertrouwelijk overleg zelfs voor meerdere doeleinden gebruikt. De redenen hiervoor zijn bijvoorbeeld plaatsgebrek in het politiegebouw, terwijl ook een camerasysteem (met audio) aanwezig is⁵⁶. Er moet wel opgemerkt worden dat sedert de start van de Salduz-regeling de politie een jaarlijkse zgn. Salduz toelage⁵⁷ ontvangt. Het COC heeft evenwel geen informatie betreffende de daadwerkelijke besteding van die middelen en vermoedt dat niemand daar echt zicht op heeft.

31. Wanneer abstractie wordt gemaakt van de aanwezigheid van cameratoezicht tijdens het vertrouwelijk overleg zijn de politie-entiteiten sterk verdeeld over de vraag of het louter zintuigelijk toezicht al dan niet een schending inhoudt van het vertrouwelijk overleg (51%).

4.2. De vaststellingen bij de geselecteerde politie-entiteiten

4.2.1. Algemeen

32. Op basis van de toepassing van de in hoofdstuk 2 uiteengezette onderzoeksmethode kwamen globaal 37 politie-entiteiten in aanmerking om voor de steekproef geselecteerd te worden. Uit deze groep werden, zoals hiervoor vermeld, 10 politie-entiteiten aan een plaatsbezoek onderworpen op basis van de volgende, niet noodzakelijk cumulerende, criteria:

- een hoog risico;
- een laag risico;
- evenwicht tussen de federale en lokale politie-entiteiten;
- een zekere geografische spreiding over Vlaanderen, Wallonië en Brussel.

Het opzet was dus een zo geobjectiveerd mogelijk antwoord op de centrale vraag van het onderzoek te kunnen geven.

33. Bij wijze van algemene opmerking blijkt uit de vaststellingen (die hierna worden toegelicht) dat bij zeven (7) van de tien (10) bezochte politie-entiteiten de feitelijke toestand overeenstemde met de risico-inschatting, zoals in hoofdstuk 2 wordt toegelicht. In dat opzicht was de steekproef derhalve een concrete afspiegeling van het hiervoor besproken cijfermateriaal.

4.2.2. Filmen omwille van de veiligheid

34. Bij 6 politie-entiteiten wordt het vertrouwelijk overleg (standaard) gefilmd, zonder geluidsopname, waarbij moet worden vermeld dat het lokaal vaak ook voor het verhoor wordt gebruikt (zie verder met betrekking tot het risico).

35. Het cameratoezicht wordt overwegend in *real time* uitgevoerd met het oog op het waarborgen van de veiligheid, maar waarbij de beelden niet worden bewaard. Het is daarbij van belang voor ogen te houden dat het uitvoeren van dat cameratoezicht niet het gevolg is van een veiligheidsincident dat zich in het politiegebouw of lokaal heeft voorgedaan of van aanwijzingen dat dit het geval kan of zou kunnen zijn. Het cameratoezicht wordt standaard (structureel) uitgevoerd.

⁵⁶ Zo merkt een politie-entiteit op dat het lokaal waar het vertrouwelijk overleg plaatsvindt meerdere functies heeft, met name het afnemen van de triptiek (foto, vingerafdrukken en persoonsbeschrijving), het fouilleren en ook dienst doet als lokaal om minderjarigen onder toezicht te houden.

⁵⁷ De Salduz-toelage is de sinds 2012 (dus nu 10 jaar) toegekende federale financiële tussenkomst in de kosten die voortkomen uit de toepassing van de Salduz-wetgeving en had voornamelijk tot doel lokalen in te richten voor bv. het vertrouwelijk overleg. Voor het jaar 2019 en 2020 werd bv. telkens 2.074.099,85 euro vrijgemaakt. Het bedrag wordt verdeeld op basis van het reële aantal Salduz-interventies van categorie III of IV. De gebruikte cijfergegevens voor de verdeling zijn gebaseerd op de registratie en extractie van de verschillende SALDUIZ-variabelen in het ISLP-registratiesysteem van de lokale politie, zie "LEMMENS, L. en DEPLA, T., "Federale dotatie voor lokale politie in 2020 opnieuw licht gestegen", 20.01.2021, www.polinfo.kluwer.be; zie Koninklijk besluit van 22 december 2020 houdende de toekenning van een federale dotatie ter ondersteuning van de kosten inherent aan de uitvoering van de wet Salduz door de lokale politie gedurende het jaar 2020, BS 29.12.2020.

4.2.3. Het risico van het dubbel gebruik van het lokaal

36. In de laatste vijf maanden voorafgaand aan de visitatie van het Controleorgaan had bij één politie-entiteit in het lokaal waar ook het vertrouwelijk overleg plaatsvindt een audiovisuele opname van het verhoor op bevel van de magistraat (art 112ter Sv.) plaatsgevonden. **Het was (omwille van technische beperkingen) zeer moeilijk na te gaan of het audiovisueel systeem vóór of na het verhoor ex. art. 112ter Sv. werd afgezet in het vooruitzicht dat dit lokaal voorafgaand aan het verhoor, bij een onderbreking van het verhoor of onmiddellijk na het verhoor ook voor het vertrouwelijk overleg werd gebruikt. Er werden door het COC evenwel geen onregelmatigheden vastgesteld.**

Wat opviel is dat slechts een minderheid van de politie-entiteiten goed op de hoogte is van de toepassing van deze bijzondere toepassingen van audiovisuele opname zoals bedoeld en geregeld in artikel 112ter Sv. en ingeval van afstand van bijstand van een advocaat, zoals bedoeld en geregeld in artikel 2bis § 3 WVH.

37. De politie-entiteit waar het lokaal voor zowel het verhoor als het vertrouwelijk overleg wordt gebruikt, en audiovisuele opname van het verhoor technisch was voorzien, erkende het risico dat door een vergetelheid of onopmerkzaamheid de geluidsopnamefunctie niet wordt uitgezet waardoor de gesprekken van het vertrouwelijk overleg mogelijks onbedoeld worden opgenomen.

38. In twee politie-entiteiten kon het vertrouwelijk overleg zintuigelijk door het venster worden gevolgd wanneer het vertrouwelijk overleg in het verhoorlokaal moet doorgaan. In deze situatie heeft deze zintuigelijke mogelijkheid soms een dubbele, maar te onderscheiden, finaliteit: het volgen van het verhoor door de politieambtenaren die bij het onderzoek betrokken zijn, enerzijds (gerechtelijke finaliteit), en, wanneer het in hetzelfde lokaal plaatsvindt, het houden van toezicht het tijdens het vertrouwelijk overleg met het waarborgen van de veiligheid, anderzijds (bestuurlijke finaliteit).

39. Het controleorgaan stelde ook vast dat bij één politie-entiteit het dispatchinglokaal met de brandweer wordt gedeeld terwijl het vertrouwelijk overleg in real time wordt gemonitord⁵⁸. Hoewel het Controleorgaan begrip heeft voor het feit dat voor deze structurele en organisatorische optie wordt gekozen omwille van diverse (o.a. ook financiële) redenen, is dit zowel in het licht van de bescherming van het vertrouwelijk overleg en in ruimere zin in het raam van het wettelijk kader van de uitvoering van de politiebevoegdheden problematisch te noemen.

4.2.4. Transparantie

40. Door één politie-entiteit wordt het cameratoezicht tijdens het vertrouwelijk overleg, voorafgaand aan dat overleg, aan de advocaat medegedeeld. Desgewenst en wanneer de situatie in het politiegebouw het mogelijk maakt, kan een ander lokaal voor het vertrouwelijk overleg worden toegewezen. In één politie-entiteit wordt het gebruik van cameratoezicht in het proces-verbaal van verhoor opgenomen. Dat laatste is op zich ook een aanbeveling die door het Controleorgaan werd gemaakt, met dien verstande dat de advocaat natuurlijk voorafgaand aan het vertrouwelijk overleg van het cameratoezicht op de hoogte wordt gebracht en niet pas voor het eerst bij aanvang van het verhoor of voor het eerst daadwerkelijk van het cameratoezicht kennis krijgt bij het overlopen van het proces-verbaal of nalezen ervan⁵⁹.

41. Het voorgaande geldt *mutatis mutandis* ook wanneer de verdachte een telefoon ter beschikking krijgt om voor het eerst een advocaat te contacteren (permanentie) dan wel om telefonisch met de advocaat overleg te plegen zonder dat de advocaat nadien tijdens het verhoor fysiek aanwezig is. **De verdachte en de advocaat kunnen moeilijk protesteren of een opmerking maken als ze a priori geen weet hebben van het cameratoezicht.** De verdachte moet de advocaat hiervan immers kunnen inlichten zodat de impact ervan op de rechten van de verdediging in overweging kan worden genomen. Wanneer het cameratoezicht standaard/ambtshalve wordt toegepast, is de beoordeling ervan door de advocaat en de cliënt eigenlijk al zeer beperkt.

42. In de hypothese dat het cameratoezicht op het vertrouwelijk overleg wettig zou kunnen zijn, is in ieder geval de expliciete aankondiging van het gebruik van cameratoezicht aan de deur van het lokaal van het vertrouwelijk overleg (en waar het telefoongesprek met de advocaat plaatsvindt) noodzakelijk.

⁵⁸ En overigens ook de beelden van de cellen in *real time* worden gemonitord.

⁵⁹ Wanneer het gebruik van cameratoezicht *post factum* aan de advocaat (en de verdachte) wordt medegedeeld, kan hij natuurlijk niet meer protesteren tegen het *real time* gebruik ervan.

Op dat vlak was dit bij geen van de bezochte politie-entiteiten, die cameratoezicht voor het waarborgen van de veiligheid uitvoeren, het geval. Bij één politie-entiteit was zelfs helemaal geen pictogram voor het gebruik van cameratoezicht bij de ingang van het gebouw aanwezig, laat staan aan het lokaal waar het vertrouwelijk overleg plaatsvindt terwijl dit lokaal wel onderworpen werd aan cameratoezicht.

Bovendien waren in de meeste gevallen de pictogrammen aan de ingang van het politiegebouw nog gebaseerd op de toepassing van camerawet van 21 maart 2007, hoewel sinds 2018 de Wet op het politieambt het wettelijk kader is voor het cameratoezicht voor de algemene opdrachten van bestuurlijke en gerechtelijke politie.

43. Op het moment van de bevraging van de politie-entiteiten kon geen enkele politie-entiteit een korpsnota voorleggen die specifiek betrekking heeft op het gebruik van cameratoezicht (eventueel met audio-opname) tijdens het vertrouwelijk overleg. Sommige politie-entiteiten verwezen daarbij naar de hiervoor besproken COL 8/2011 van het College van procureurs-generaal. Deze omzendbrief geeft echter geen richtlijnen omtrent het gebruik van camera's en/of audiovisueel systeem tijdens het vertrouwelijk overleg met het oog op het waarborgen van de veiligheid.

5. BESCHOUWINGEN

44. Uit de rechtspraak van het EHRM⁶⁰ blijkt dat de vertrouwelijkheid van het overleg tussen de advocaat en de cliënt⁶¹ fundamenteel is en wordt beschermd door artikel 6 en 8 van het EVRM⁶². Dit vertrouwelijk overleg raakt aldus zowel aan het recht tot privacy in brede zin van de betrokkene (artikel 8) als aan zijn recht op een eerlijk proces (artikel 6). Een relevant voorbeeld van een zaak in een politiecommissariaat vinden we terug in de volgende casus R.E. versus Verenigd Koninkrijk⁶³ waarin eveneens wordt verwezen naar eerdere rechtspraak: "*131. The present case concerns the surveillance of legal consultations taking place in a police station, which the Court considers to be analogous to the interception of a telephone call between a lawyer and client. The Court has recognized that, while Article 8 protects the confidentiality of all correspondence between individuals, it will afford strengthened protection to exchanges between lawyers and their clients, as lawyers would be unable to defend their clients if they were unable to guarantee that their exchanges would remain confidential (Michaud v. France, nr. 12323/11, § 118, ECHR 2012).*".

De overwegingen van het EHRM zijn niet beperkt tot de bescherming van de communicatie, zoals de laatste zin van het geciteerde overweging van het EHRM laat blijken. De bescherming van de vertrouwelijkheid van het overleg geldt niet alleen voor de communicatie maar ook voor het overleg tussen de advocaat en de cliënt als zodanig gelet op de fundamentele rol van de advocaat in een democratische samenleving. De plicht van de advocaat om de vertrouwelijkheid te bewaren raakt zowel aan de recht op een eerlijk proces (art. 6 EVRM) als de bescherming van de advocaat zelf in zijn professionele relatie met de cliënt, en omgekeerd (art. 8 EVRM)⁶⁴. De bescherming van het vertrouwelijk overleg moet dus zeer ruim worden opgevat omdat anders de essentie van de vertrouwelijkheid van het overleg, en dus de doelstelling ervan, wordt ondermijnd.

45. Sommige politie-entiteiten zien in het Cassatie-arrest van 15 mei 2019⁶⁵ de wettelijke toelating om op structurele wijze het vertrouwelijk overleg te filmen met het oog op het waarborgen van de veiligheid. Het Controleorgaan kan die visie niet volgen en wijst erop dat het Cassatie-arrest met de nodige voorzichtigheid moet benaderd worden en in de juiste context moet worden geplaatst. Het betreft immers een uitspraak over de toelaatbaarheid van het gebruik van een camera tijdens een overleg (consultatie) van een gedetineerde met zijn advocaat in de gevangenis te Brugge. Er moet voor ogen worden gehouden dat de wet- en regelgeving met betrekking tot de detentie van personen een specifieke context heeft. Wat betreft, bijvoorbeeld, en *in casu*, de gevangenis te Brugge wordt in het lokaal waar het overleg tussen advocaat en gedetineerde plaatsvindt in het algemeen geen cameratoezicht uitgevoerd. Voor (een) bepaalde afdeling(en) binnen het gevangeniscomplex was (is) dat daarentegen wel het geval omwille van het (ernstig)

⁶⁰ Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

⁶¹ We verwijzen onder meer naar EHRM 10 september 2013, Helander versus Finland, en naar EHRM 21 februari 1975, Golder versus Verenigd Koninkrijk.

⁶² Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

⁶³ EHRM 27 oktober 2015, R.E. versus. Verenigd Koninkrijk.

⁶⁴ EHRM 6 december 2012, Michaud versus Frankrijk, § 114.

⁶⁵ Cass. 15 mei 2019, P.19.0168.F.

risicogedrag van bepaalde gedetineerden, waarvoor een bijzonder regime geldt⁶⁶. De draagwijdte van dit Cassatie-arrest kan bijgevolg niet zomaar veralgemeend worden toegepast op het vertrouwelijk overleg dat in een politiekantoor plaatsvindt in het kader van een andere wet- en regelgeving en met andere verwerkingsverantwoordelijken (politie versus gevangeniswezen).

46. Er moet rekening worden gehouden met de daadwerkelijke draagwijdte van het concept 'vertrouwelijk overleg' dat de wetgever voor ogen heeft en aan de basis ligt van de invoering van het hiervoor besproken artikel 47 *bis* Sv. en de aanpassing van de WVH. De notie van de 'vertrouwelijkheid van het overleg' bestaat uit twee componenten: het recht om (1) de cliënt "onder vier ogen" te ontmoeten én (2) om met hem "te communiceren"⁶⁷. In de praktijk vallen beiden componenten van het vertrouwelijk overleg vaak, maar niet noodzakelijk, fysiek samen, bijvoorbeeld wanneer het vertrouwelijk overleg alleen via de telefoon verloopt (*supra* 4.2.4). Het vertrouwelijk overleg moet kennelijk in die zin worden opgevat dat niet alleen de communicatie met de advocaat vertrouwelijk moet kunnen verlopen, maar dat dit ook het geval is voor het 'overleg' op zich(zelf), met name de samenkomst van de advocaat en de cliënt. Anders gesteld, ook al wordt er tijdens dit overleg helemaal niks of zeer weinig gezegd, ook dan is het overleg vertrouwelijk ('onder vier ogen') en bijgevolg beschermd tegen (onwettige) intrusie door anderen.

47. Het vertrouwelijk overleg gebeurt door zijn aard zelf buiten de aanwezigheid van de verhoorder of de politie. Hieruit volgt dat de loutere aanwezigheid van een camera in een lokaal voor het vertrouwelijke overleg tussen de advocaat en zijn cliënt kan indruisen tegen artikel 6 en 8 van het EVRM, los van het feit of die ook daadwerkelijk filmt/opneemt, meer specifiek omdat de vertrouwelijkheid die er tijdens het overleg zou moeten kunnen plaatsvinden niet wordt gewaarborgd als de advocaat en de cliënt niet met zekerheid kan vaststellen of er al dan niet wordt gefilmd. *A fortiori* indien er effectief wordt gefilmd, en geluid wordt opgenomen/of de audio kan worden gehoord. Dit risico is zoals gezien allerm minst hypothetisch wanneer de verhoorkamer ook voor het vertrouwelijk overleg wordt gebruikt (omdat er geen ander lokaal beschikbaar is). Aldus is in beginsel geen inmenging van (inbreuk op) het vertrouwelijk overleg toegestaan, tenzij voor legitieme doeleinden en indien dit strikt noodzakelijk is. Beperkingen op de vertrouwelijkheid van het vertrouwelijk overleg moeten zeer strikt worden opgevat, zoals wanneer er ernstige aanwijzingen voorhanden zijn dat de advocaat meewerkt aan het misdrijf van de cliënt⁶⁸ of de fysieke integriteit van de advocaat in het gedrang kan komen⁶⁹. In dat verband brengt het evenredigheidsbeginsel met zich dat iedere inbreuk (het gebruikte middel) op de bescherming van het vertrouwelijk overleg passend moet zijn, in die zin dat hetzelfde resultaat niet op een andere, minder intrusieve manier kan worden bereikt. Hierbij kan een structurele (fysieke) afscheiding tussen de advocaat en de cliënt een voorbeeld zijn⁷⁰. Of, indien het politiegebouw deze aanpassing niet, of toch niet op korte termijn – waarbij toch moet opgemerkt worden dat de Salduz regeling rond het vertrouwelijke overleg nu toch al 10 jaar van toepassing is en er sindsdien een jaarlijkse toelage aan de politiezones wordt toegekend om de nodige praktische aanpassingen door te voeren -, biedt, rijst de vraag of het (casuïstisch) zintuigelijk toezicht een subsidiair alternatief kan zijn.

48. In dat verband kan verwezen worden naar de COL 8/2011 van het College van procureurs-generaal. Deze omzendbrief geeft **geen** richtlijnen over het gebruik van camera's en/of audiovisueel systeem tijdens het vertrouwelijk overleg met het oog op het waarborgen van de veiligheid. De COL 8/2011 vermeldt daarentegen wel dat, wanneer het lokaal niet is ingericht met een glazen afscheiding tussen de verdachte en de cliënt en de veiligheid van de advocaat in het gedrang kan komen, de verdachte kan worden geboeid of een politieambtenaar achter een glaswand ("de visu door het venster"⁷¹) toezicht kan houden teneinde de veiligheid te waarborgen. Hoewel het vertrouwelijk overleg tussen de advocaat en de cliënt in beginsel 'onder vier ogen' moet kunnen plaatsvinden, wordt dus door het College van procureurs-generaal de mogelijkheid vooropgesteld dat desgevallend zintuigelijk toezicht kan worden gehouden met het oog op het waarborgen van de veiligheid. Nergens wordt dus enige melding gemaakt betreffende het gebruik van een audiovisueel systeem, laat staan betreffende de voorwaarden waaronder dat desgevallend zou kunnen plaatsvinden.

⁶⁶ Het betrof concreet de Afdeling Individuele Bijzondere Veiligheid. Deze bijzondere afdeling blijkt niet meer in gebruik te zijn.

⁶⁷ Memorie van toelichting bij het wetsontwerp "betreffende bepaalde rechten van de personen die worden gehoord", met verwijzing naar artikel 3 § 3, a) van de Richtlijn 2013/48/EU van 22 oktober 2013 "betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming" (Parl. St. Kamer 2016-2016, nr. 54-2030/001, 13 en 25).

⁶⁸ Parl. St. Kamer 2016-2016, nr. 54-2030/001, 13.

⁶⁹ Waarmee het voornoemd Cassatie-arrest van 15 mei 2019 mogelijk in verband kan worden gebracht.

⁷⁰ Buiten de context van onderhavig onderzoek heeft het Controleorgaan kunnen vaststellen dat dit bij een aantal politie-entiteiten al wordt toegepast.

⁷¹ C. GEERTS, 'Het recht op toegang tot een advocaat: de Europese richtlijn. Op weg naar een (quasi) veralgemeend bijstandsrecht voor advocaten', *Vigiles* 2004, afl. 4-5, 234.

Het komt uiteraard in beginsel niet aan het COC toe een omzendbrief van het College van procureurs-generaal te interpreteren. Dat kan het College uiteraard het best zelf doen. In het licht van de vaststellingen zoals opgenomen in dit toezichtonderzoek lijkt het toch wel aangewezen om meer helderheid te verschaffen rond het (audio)visueel toezicht op het vertrouwelijk overleg. Hoe dan ook, het lijkt in de eerste plaats zeer onwaarschijnlijk dat de COL 8/2011 voor ogen heeft dat de toezichthoudende politieambtenaar het overleg van de advocaat en de cliënt daadwerkelijk ten volle, en dus het volledig overleg, observeert. Ten tweede lijkt het zintuigelijk toezicht in de COL 8/2011 alleen toegestaan wanneer, in de gegeven omstandigheden, de veiligheid (minstens van de advocaat) in het gedrang kan komen. Het betreft met andere woorden een *case-by-case* benadering; er is alleszins **geen** sprake van structureel toezicht. Ten derde is het evident dat wanneer het menselijk oog wordt vervangen door een camera, het veiligheidstoezicht een andere (feitelijke en juridische) dimensie krijgt waardoor bijkomende aspecten in rekening moeten worden gebracht, aangezien er in dat geval sprake is van een verwerking (verzamelen, in *real time* bekijken, opslag en gebruik) van persoonsgegevens. Hierbij mag ook niet uit het oog worden verloren dat door de razendsnelle ontwikkelingen in de digitale technologie met betrekking tot beeldverwerkingen tal van verregaande privacy-ingrijpende toepassingen en mogelijkheden zich aandienen waardoor informatie zou kunnen worden afgeleid uit de beelden, en op basis waarvan (betrouwbare of onbetrouwbare) conclusies kunnen worden getrokken die diepgaand in de persoonlijke levenssfeer ingrijpen en dus ruimschoots het veiligheidsperspectief voorbyschieten⁷². Een COL van meer dan 10 jaar oud – in ICT en digitale termen toch wel een zeer lange periode en bovendien ruimschoots daterend van vóór het nieuwe gegevensbeschermingskader - kon dit alles sowieso moeilijk voorzien.

49. In het licht van het voorgaande is het veiligheidstoezicht te beschouwen als een inbreuk op het fundamenteel recht op het vertrouwelijk overleg. Deze inmenging kan gerechtvaardigd zijn wanneer er duidelijke aanwijzingen voorhanden zijn dat het houden van veiligheidstoezicht noodzakelijk is met het oog op de bescherming van de fysieke integriteit van de aanwezige personen (in het politiegebouw). Voor het COC gaat het dus wel degelijk ruimer dan enkel de veiligheid van de advocaat. Hieruit volgt wel dat een structureel permanent opgezet veiligheidstoezicht indruist tegen het fundamenteel recht op (het vertrouwelijk karakter van het) vertrouwelijk overleg.

Naar het oordeel en de visie van het Controleorgaan moet minstens aan zes (6) voorwaarden worden voldaan opdat een inbreuk op het recht op vertrouwelijk overleg gerechtvaardigd kan zijn:

- 1) er zijn duidelijke aanwijzingen dat *in casu* de fysieke integriteit van de in het overleg betrokken personen of eventuele derden in gevaar is of kan zijn;
- 2) het veiligheidstoezicht is het gepaste middel om het vertrouwelijk overleg tussen de advocaat en de cliënt te kunnen faciliteren. Het betekent dat hetzelfde resultaat niet met een minder privacy-ingrijpende maatregel kan worden bereikt. Zoals de COL 08/2011 alludeert, is een lokaal ingericht met een glaswand tussen de verdachte en zijn advocaat een voorbeeld dat invulling geeft aan deze voorwaarde en veruit te verkiezen;
- 3) de inmenging is proportioneel. Dit betekent dat bij gebreke aan andere oplossingen, (cfr. supra) het camerasysteem geen beelden bewaart wanneer zich geen incident heeft voorgedaan en het camerasysteem geen gebruik maakt van privacy-ingrijpende technologieën (bv. biometrische verwerkingen zoals gezichtsherkenning, bewegingsherkenning, enz. ...); er kan geen sprake zijn van geluidsopname tijdens het vertrouwelijk overleg.
- 4) de verdachte en de advocaat voorafgaand aan elke vorm van het vertrouwelijk overleg op de hoogte worden gebracht van het cameratoezicht, de redenen en de modaliteiten van de verwerking;
- 5) het veiligheidstoezicht middels camerasysteem in het proces-verbaal wordt opgenomen en gemotiveerd;
- 6) de verdachte en/of de advocaat hiertegen voorbehoud kan maken wat dan evenzeer in het proces-verbaal wordt geacteerd.

6. CONCLUSIE

50. Uit het onderzoek blijkt dat heel wat politie-entiteiten het gebruik van cameratoezicht (geen audio) noodzakelijk achten omwille van veiligheidsredenen én dit structureel (permanent) uitvoeren.

⁷² Bijvoorbeeld camera's die (standaard) voorzien zijn van software die kan 'liplezen' (zie onder meer <https://www.standard.co.uk/news/uk/britain-risks-having-surveillance-society-worse-than-george-orwell-s-1984-government-watchdog-warns-a4221851.html> en <https://www.pcmag.com/news/sonys-new-lip-reading-technology-could-boost-accessibility-or-invade-privacy>)

Merk op dat het Controleorgaan in een politiezone heeft vastgesteld dat tijdens het vertrouwelijk overleg specifiek en duidelijk op het gezicht van cliënt en van de advocaat kon worden ingezoomd.

- 51.** Tegelijkertijd is er binnen de geïntegreerde politie grote twijfel over de juridische aspecten die raken aan het gebruik van cameratoezicht tijdens het vertrouwelijk overleg. De gevolgtrekkingen lijken te suggereren dat een relatief groot deel van de politie-entiteiten de mogelijke (complexe) juridische aspecten die van belang zijn bij de beslissing voor het gebruik van cameratoezicht en/of audiovisueel systeem tijdens het vertrouwelijk overleg niet of niet ten volle kennen/begrijpen en daardoor ook niet in overweging nemen.
- 52.** Niettemin blijkt uit het onderzoek dat binnen de geïntegreerde politie verschillend wordt gedacht over de noodzaak en wettelijkheid van het gebruik van cameratoezicht. Afgezien van enkele uitzonderingen, heerst de gedachte dat het veiligheidstoezicht door middel van cameragebruik tijdens het vertrouwelijk overleg aanvaardbaar is wanneer dit alleen in *real time* gebeurt en zonder dat dat beelden worden bewaard wanneer zich geen incident voordoet.
- 53.** Bij geen enkele van de daadwerkelijk bezochte politie-entiteiten werd de communicatie opgenomen noch in *real time* beluisterd.
- 54.** Eén politie-entiteit blijkt in het antwoord op de vragenlijst aan te geven dat het vertrouwelijk overleg audiovisueel (dus beelden en gesprekken) wordt opgenomen, maar niet in *real time* kan gevolgd noch beluisterd worden. Deze politie-eenheid maakt het voorwerp uit van een afzonderlijk toezichtonderzoek door het COC. Ofschoon de audiovisuele opname enkel toegankelijk zou zijn voor doeleinden van intern toezicht, en onafgezien van de vraag naar de wettigheid van de audiovisuele opname, lijkt de audiovisuele opname *in casu* het veiligheidsdoel voorbij te schieten. Het COC voert evenwel verder onderzoek naar het concrete gebruik van het audiovisueel systeem in deze politiezone.
- 55.** Er wordt door de politie-entiteiten niet stilgestaan bij het fundamenteel onderscheid tussen het toezicht door gebruik te maken van een geautomatiseerd systeem (camera/audiovisueel) en het louter zintuigelijk toezicht. Bij de eerste is er *ab initio* sprake van een geautomatiseerde verwerking van persoonsgegevens in de zin van titel 2 WGB en de WPA, terwijl dat niet het geval is bij gebruik van de ogen (zintuigelijk). Bij zintuigelijk toezicht worden *ab initio* geen persoonsgegevens verwerkt. Dat het cameratoezicht tijdens het vertrouwelijk overleg enkel en alleen in *real time* gebeurt, doet daar niets aan af. Het risico dat daarbij nieuwe technologieën worden gebruikt – zonder afdoende wettelijke basis – is zeker niet denkbeeldig.
- 56.** Een en ander staat in verband met het risico dat inherent is aan het dubbel functioneel gebruik van de lokalen in vele politiegebouwen. Indien de lokalen waar het verhoor en/of vertrouwelijk overleg meerdere functies heeft en camerabewaking in het politiegebouw is voorzien zoals bepaald in de WPA, laat het onderzoek zien dat in deze lokalen vaak standaard (structureel) camerabewaking aanwezig is. Dat laatste kan (ook) het geval zijn met het oog op het audiovisueel verhoor zoals geregeld in artikel 112ter Sv⁷³. Het gaat hier niet alleen om onderscheiden doeleinden (algemene politiebevoegdheden enerzijds en strafprocesrechtelijke waarborgen anderzijds). Vastgesteld moet worden dat, aangezien artikel 112ter Sv niet regelt welke audiovisueel middel moet worden gebruikt, in de praktijk de 'aanwezige' camera's voor beide onderscheiden finaliteiten kunnen worden gebruikt. Daardoor is het gevaar voor het onbewust gebruik van een camera dan wel audiovisueel systeem tijdens het vertrouwelijk overleg reëel of is het risico alleszins substantiëler.
- 57.** Aan de andere kant moet worden opgemerkt dat de WPA het gebruik van cameratoezicht ruim lijkt te regelen. Zo kan volgens artikel 25/3 § 1, 1° WPA de politie-entiteit die beheerder is van het politiegebouw op zichtbare wijze vaste, tijdelijk vaste of mobiele camera's gebruiken in het raam van de uitvoering van de opdrachten van bestuurlijke en gerechtelijke politie. Het waarborgen van de veiligheid in het politiegebouw is een opdracht van bestuurlijke politie. De vraag rijst of de wetgever bij de regeling van het cameragebruik voor, *in casu*, bestuurlijke politie ook de situatie voor ogen heeft waarbij de camera's standaard worden ingezet voor het filmen van het vertrouwelijk overleg op basis van de loutere omstandigheid dat het waarborgen van de veiligheid onder het begrip 'bestuurlijke' politie valt enerzijds en de hiërarchie van de politie-entiteit verantwoordelijk is voor de veiligheid van de aanwezigen (het eigen personeel inbegrepen) in het politiegebouw anderzijds. Hierbij moet worden aangestipt dat in tegenstelling tot de overige lokalen van het politiegebouw, het lokaal voor het vertrouwelijk overleg niet toegankelijk is voor de politieambtenaar of burgers die om bepaalde (andere) redenen aanwezig zijn in het politiegebouw.
- 58.** Hoewel het Controleorgaan de bezorgdheid van de geïntegreerde politie ter zake begrijpt en zeker ook een aspect van strafrechtelijke en burgerrechtelijke aansprakelijkheid is van de politie, is het Controleorgaan van oordeel dat het

⁷³ Dat is niet het geval voor de audiovisuele opname van de verhoren van minderjarigen aangezien dit een specifieke regeling betreft en daarvoor een afzonderlijke verhoorkamer met audiovisueel materiaal is ingericht (art. 92 e.v. Sv).

gebruik van camera's tijdens het vertrouwelijk overleg steeds casuïstisch moet worden afgewogen tegenover de rechten en belangen die met de doelstelling van het (echt vertrouwelijk karakter van het) vertrouwelijk overleg moeten worden gewaarborgd.

OM DEZE REDENEN,

Het Controleorgaan op de politionele informatie;

Doet de hiernavolgende aanbevelingen;

7. AANBEVELINGEN

59. Er moet (op termijn) naar gestreefd worden dat het vertrouwelijk overleg nog uitsluitend doorgaat in een apart lokaal dat enkel voor die finaliteit wordt gebruikt. Het lijkt ook aangewezen daarvoor een eindtermijn te voorzien (bv. binnen maximaal 5 jaar) waarbinnen alle politie-eenheden daaraan moeten voldoen en dit ook reglementair vast te leggen.

60. Indien een verhoorlokaal ook als lokaal voor het vertrouwelijk overleg wordt gebruikt en er standaard een camera- of audiovisueel systeem aanwezig is, dient dit systeem voorzien te zijn van een duidelijk zichtbare aan-uitknop voor het activeren en deactiveren van het camerasysteem.

61. De redenen voor en de wijze van het gebruik van cameratoezicht wordt voorafgaandelijk aan de advocaat en de cliënt/verdachte medegedeeld. Zowel de cliënt als de advocaat kunnen zich tegen het cameratoezicht tijdens het vertrouwelijk overleg verzetten. Slechts zeer uitzonderlijk, bij aantoonbaar ernstige en bijzondere feitelijke (gevaars)omstandigheden, zal de politie kunnen beslissen om, ondanks dit verzet, toch een visueel cameratoezicht te laten doorgaan.

62. Het gebruik van het cameratoezicht, de redenen hiervoor, het eventuele verzet van verdachte en/of advocaat en de wijze waarop er cameratoezicht plaatsvindt worden in het proces-verbaal opgenomen. Er wordt tevens vermeld dat geen gesprekken worden opgenomen.

63. Uit het onderzoek volgt dat de problematiek van het (audiovisueel) filmen van het vertrouwelijk overleg een coherente en geïntegreerde aanpak vraagt. In het licht van het voorgaande beveelt het Controleorgaan aan om een door de ministers van Justitie en Binnenlandse zaken en/of College van procureurs-generaal gezamenlijk genomen bindende richtlijnen op te stellen, die de problematiek schetsen alsmede, in samenspraak met de pertinente actoren en belangenvetegenwoordigers, de omstandigheden waarin en de voorwaarden waaronder een veiligheidstoezicht door middel van camera's tijdens het vertrouwelijk overleg aanvaardbaar is, te bepalen.

Rapport goedgekeurd door het Controleorgaan op de politionele informatie op 29 maart 2022.

Voor het Controleorgaan,

Koen Gorissen
Lid-raadsheer

Frank Schuermans
Lid-raadsheer

Philippe Arnould
Voorzitter

BIJLAGE : VRAGENLIJST

1. Is er een camerasysteem aanwezig in het lokaal voor het vertrouwelijk overleg?

Y a-t-il un système de surveillance par caméra dans la salle de concertation confidentielle ?

- Ja/Oui
Neen/Non

2. Is in het camerasysteem ook real time beluisteren en/of opname van gesprekken technisch mogelijk (dwz: audiovisuele opname)?
 Toelichting bij deze vraag: onafhankelijk van het daadwerkelijk gebruik dient deze vraag met "ja" te worden beantwoord indien louter de technische mogelijkheid tot real time beluisteren en/of opname van de gesprekken bestaat.

Est-ce que l'écoute en temps réel/l'enregistrement des conversations est techniquement possible dans le système de surveillance par caméra (càd enregistriel)?

Note explicative: il doit impérativement être répondu à la question avec "oui" lorsque la simple possibilité technique d'enregistrement des conversations existe, indépendamment de l'utilisation réelle.

- Ja/Oui
Neen/Non

3. Indien er geen camerasysteem aanwezig is, bestaat de technische mogelijkheid tot real time beluisteren en/of loutere opname van de gesprekken?
 Toelichting bij deze vraag: onafhankelijk van het daadwerkelijk gebruik dient deze vraag met "ja" te worden beantwoord indien louter de technische mogelijkheid tot real time beluisteren en/of opname van de gesprekken bestaat.

En cas d'absence d'un système de caméra, est-ce que la simple possibilité d'enregistrer les conversations existe?

Note explicative: il doit impérativement être répondu à la question avec "oui" lorsque la simple possibilité technique d'enregistrement des conversations existe, indépendamment de l'utilisation réelle.

- Ja/Oui
Neen/Non

4. Wordt dit lokaal waarin het vertrouwelijk overleg plaatsvindt gewoonlijk als verhoorlokaal gebruikt?

Est-ce que la salle de la concertation confidentielle est utilisée comme salle d'audition habituelle?

- Ja/Oui
Neen/Non

5. Wordt dit lokaal nog voor andere doeleinden gebruikt?

Est-ce que la salle sert à d'autres fins?

- Ja/Oui
Neen/Non

6. Beantwoord volgende stelling.
Indien op beslissing van de politieambtenaar cameratoezicht wordt gebruikt in het belang van de veiligheid van de advocaat, verdachte of de aanwezige leden van de politie, maar zonder hun expliciete vraag en/of toestemming, dan is er geen schending van het vertrouwelijk overleg.

Répondez à l'affirmation suivante.

Si, sur décision du fonctionnaire de police, la surveillance par caméra est utilisée dans l'intérêt de la sécurité de l'avocat, du suspect ou des membres des forces de police présents, il n'y a pas de violation de la confidentialité.

Juist/Correcte

Fout/Fausse

Geen mening/Pas d'opinion

7. Beantwoord volgende stelling.
Indien op beslissing van de politieambtenaar cameratoezicht wordt gebruikt in het belang van de veiligheid van de advocaat, verdachte of de aanwezige leden van de politie, maar zonder hun expliciete vraag en/of toestemming, dan is er geen schending van het vertrouwelijk overleg want het gesprek wordt niet opgenomen.

Répondez à l'affirmation suivante.

Si, sur décision du fonctionnaire de police, la surveillance par caméra est utilisée dans l'intérêt de la sécurité de l'avocat, du suspect ou des membres des forces de police présents, il n'y a pas de violation de la concertation confidentielle car la conversation n'est pas enregistrée.

Juist/Correcte

Fout/Fausse

Geen mening/Pas d'opinion

8. Beantwoord volgende stelling.
Indien op beslissing van de politieambtenaar cameratoezicht wordt gebruikt in het belang van de veiligheid van de advocaat, verdachte of de aanwezige leden van de politie dan is er geen schending van het vertrouwelijk overleg wanneer voorafgaand aan het overleg duidelijk is dat de verdachte agressief/gewelddadig van aard is.

Répondez à l'affirmation suivante.

Si, sur décision du fonctionnaire de police, la surveillance par caméra est utilisée dans l'intérêt de la sécurité de l'avocat, du suspect ou des membres des forces de police présents, il n'y a pas de violation de la confidentialité lorsque, avant la concertation confidentielle, il est clair que le suspect est de nature agressive/violente.

Juist/Correcte

Fout/Fausse

Geen mening/Pas d'opinion

9. Beantwoord volgende stelling.
Indien op beslissing van de politieambtenaar cameratoezicht wordt gebruikt in het belang van de veiligheid van de advocaat, verdachte of de aanwezige leden van de politie dan is er geen schending van het vertrouwelijk overleg wanneer de advocaat of de verdachte zelf om cameratoezicht verzoekt.

Répondez à l'affirmation suivante.

Si, sur décision du fonctionnaire de police, la surveillance par caméra est utilisée dans l'intérêt de la sécurité de l'avocat, du suspect ou des membres des forces de

police présents, il n'y a pas de violation de la confidentialité lorsque l'avocat ou le suspect lui-même demande la surveillance par caméra.

- Juist/Correcte
 Fout/Fausse
 Geen mening/Pas d'opinion

10. Beantwoord volgende stelling.

Indien op beslissing van de politieambtenaar louter zintuiglijk toezicht (dus geen cameratoezicht) wordt gebruikt in het belang van de veiligheid van de advocaat, verdachte of de aanwezige leden van de politie, dan is er geen schending van het vertrouwelijk overleg omdat dit toezicht louter visueel gebeurt door een venster, en zonder kennis te kunnen nemen van het gesprek.

Répondez à l'affirmation suivante.

Si, sur décision du fonctionnaire de police, la surveillance par caméra est utilisée dans l'intérêt de la sécurité de l'avocat, du suspect ou des membres des forces de police présents, il n'y a pas de violation de la confidentialité lorsque le policier effectue une surveillance purement visuelle à travers une fenêtre (c'est-à-dire sans utilisation de caméra) sans pouvoir prendre note de la conversation.

- Juist/Correcte
 Fout/Fausse
 Geen mening/Pas d'opinion

11. Maak eventueel bestaande interne dienstnota's/instructies over die specifiek of ook (als onderdeel van een meer globale dienstnota/instructie) handelen over het toezicht van de politie op het vertrouwelijk overleg tussen advocaat en verdachte. Gelieve deze documenten over te maken op DOSE@controleorgaan.be (mailto:DOSE@controleorgaan.be).

Met betrekking tot de algemene vragen

Lokaal voor vertrouwelijk overleg	Ja	nee	% ⁷⁴ ja	% nee
Er is een camerasysteem aanwezig ⁷⁵	60	162	27	73
Audiovisueel real time beluisteren en/of opname is mogelijk	29	193	13	87
Een audiovisueel systeem is louter technisch voorzien	17	205	8	92
Het verhoor en het vertrouwelijk overleg is in hetzelfde lokaal	88	134	40	60
Lokaal wordt nog voor andere doeleinden gebruikt	60	162	27	73

⁷⁴ De procenten worden voor ieder afzonderlijke vraag en stelling berekend t.o.v. het totaal van de deelgenomen politie-entiteiten (dus 222). Het cijfer na de komma dat hoger is dan 0,5 wordt naar boven afgerond.

⁷⁵ Uit de opmerkingen van enkele politie-entiteiten valt af te leiden dat sommigen niet het onderscheid tussen cameratoezicht en een audiovisueel systeem konden plaatsen. Dat is op zichzelf geen onbelangrijke vaststelling.

Met betrekking tot de stellingen

Cameratoezicht is geen schending van het vertrouwelijk overleg	Juist	Onjuist	Geen mening	% juist	% onjuist	% Geen mening
Voor de veiligheid, maar zonder toestemming van advocaat/verdachte	49	132	41	22	60	18
Voor de veiligheid maar het gesprek wordt niet opgenomen	51	132	39	23	60	18
Wanneer reeds vóór het overleg de verdachte duidelijk agressief of gewelddadig is	38	140	44	17	63	20
Op vraag van de advocaat/verdachte	117	51	53	53	23	24
Louter zintuigelijke monitoring ter waarborging van de veiligheid	114	72	36	51	32	16